

DİYARBAKIR MÜZESİ'NDE BULUNAN ŞİFA TASLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Şerife TALİ**

İnsanoğlu tarihte en ilkel topluluklardan başlayıp en gelişmiş toplumlara kadar bedensel ve ruhsal hastalıklarını iyileştirmek için çeşitli şifa arayışlarına girmiştir. İnanç ve din kökenli geliştirdikleri tedavi yöntemlerine özellikle büyü, sihir, efsun gibi farklı uygulamaları da dâhil ederek marazlarından kurtulmaya çalışmışlardır. Din ve büyü aracılığıyla şifa arayışı MÖ. 2000'lerde Aramiler'e kadar indirilmektedir. Eski mezar yapıları içinde iç yüzleri tamamen Aramca yazılı bulunan taslar "büyülü tas/magic bowl" olarak adlandırılmıştır. Roma ve Bizans döneminde şifa bulmak amacıyla bu taslara benzer kutsal şarap ve ekmeğin bulunduğu dini içeriklerle bezenmiş litürjik kaplar kullanılmıştır (Acara, 1998, 183-201; Polzer, 1986, 31-43). Türklerde şifa uygulamalarında Şamanizm'in güçlü (Gömeç, 1998, 38-52; Eliade, 1999, 21-55; Arslan, 2005, 77-92; Eliade, 2003, 19-29) etkileri olmuştur. Özellikle Şamanların sihir ve büyü yaparak "han suyu" adlı kutsal suyla hastanın vücudunu yıkayarak onları iyileştirme gücüne sahip kişiler (Öger ve Gönül, 2011, 233-248; Furst, 2003, 128; İnan, 2006, 79) olduğu bilinmektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile önceki inançlarından beslenen gelenek ve göreneklerini dinlerine dayandırarak uygulamalarını daha da zenginleştirdikleri görülmektedir (Kaya, 2001, 199-208). XII. yy. da Sultan El-Melike'l Adil Mahmud bin Zengi için hazırlanan ve içerisinde; "Bu kutsanmış kap her tür zehir içindir. İçerisinde kanıtlanmış kullanımlar bir araya getirilmiştir..." yazan tas, şifa taslarının bilginimiz dahilinde erken tarihli örneklerinden sayılmaktadır (Perk ve Paksoy, 2011, 28, 53). Anadolu Selçuklu döneminde doğal veya efsanevi hayvan tasvirleri, gezegen ile burçlar ve dualarla bezenmiş tasların da şifa tasları ile aynı amaç doğrultusunda kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Anadolu Beylikler döneminde 734 H./1333 M. İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han tarafından hediye edilen "Nisan Tası" şifa taslarının en büyüğü ve en bilineni (Oral, 1954, 1-53) olarak Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunmaktadır. Şifa arayışı Osmanlı döneminde de devam ettirilmiş ve maden sanatında dönemlere göre zengin şifa taşı örnekleri verilmiştir. Gerek halk hekimliği gerekse saray hekimliğinde şifa tasları oldukça geniş

* Çalışmaya katkılarından dolayı müze yöneticilerine ve Zülküf YARIŞ'a teşekkür ederim.

** Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, talisanat@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4467-9081

KAYNAKLAR

- Acara, M. (1998). Bizans Ortodoks Kilisesinde Liturji ve Liturjik Eserler, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 15 (1), 183- 201.
- Akı, A. (2013). Ankara Etnografya Müzesi'ndeki Şifa Tasları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, O. (1976). Şifa Tasları, Türk Etnografya Dergisi, XV, 35-54.
- Arslan, A. A. (2005). Türk Şamanizm'in Kaynağına Doğru, Türk Dünyası Araştırmaları, 157, 77-92.
- Çalış, E. (2019). Malatya Beş Konaklar Etnografya Müzesi'nde Bulunan Bir Gurup Şifa Tası, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED). 5/2, 312-331
- Çalışır, D. (1996). İstanbul Müzeleri ve Bazı Özel Koleksiyonlarda Yer Alan Madeni Şifa Taslarının İslam Kültür ve Sanatındaki Yeri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çam, N. (1993). Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Mühr-i Süleyman), Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı, 207-230: Konya.
- Eliade, M. (1999). Şamanizm, (İsmet Birkan Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Ersöz, İ. (1991). Ashâb-ı Kehf. İslam Ansiklopedisi (C.3, 465-467) İstanbul: TDV.
- Fodor, A. (2014). Irak Kaynaklı Şii Muska Türleri, Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali, 167-190, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Furst, T. P. (2003). Tuva Şamanlarında Büyü ve Büyücülük Ruhlardan Gelen Çağrı, P Sanat Kültür Antika, 29, 122-133.
- Ghassemi, S. (2019). Divine Protection Talismanic Art of Islamic Cultures. USA: Art Passages.
- Gömeç, S. (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini, PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi 4, 38-52.
- İloğlu, M. (Derleyen) (1976). Gizli İlimler Hazinesi 1-8. İstanbul: Seda Yayınları
- İnan, A. (2006). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Ankara: TTK. Yayınları.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri, Folklor, VII (XXV), 199-218.
- Masaracı, Y. (2004). İnanç Dünyamızın Gizemli Objeleri (2) Tılsımlı Mühürler ve Şifa Tasları, Collection, 17, 48-51.
- Morris, D. (1999). Koruyucu Tılsımlar, Uğurlar, Muskalar, Nazarlıklar, (Mehmet Harmanlı Çev.), İstanbul: İnkılâp.
- Oral, M. Z. (1954). Hazret-i Mevlâna Dergâhındaki Şaheserlerden Nisantası. Ankara: TTK.
- Öger, A., Gönül, T. (2011). Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6/4, 233- 248.
- Perk, H. ve Paksoy, İ. G. (2011). Duanın Sudaki Gizemi Şifa Tasları Haluk Perk Koleksiyonu, İstanbul: Haluk Perk Müzesi Yayınları.
- Polzer, N. C. (1986). The Bible in The Aramic Magic Bowls, A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree of Master of Arts the Jewish Studies Department McGill University Montréal: Canadas.
- Savage-Smith, E. (1997). Magic-Medicinal Bowls, Science, Tools Magic, The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art Volume XII, (Ed. Julian Raby).
- Tali, Ş. (2013). Kayseri Etnografya Müzesi'nde Bulunan Şifa Tasları ve Sanatı Üzerine, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 8/ (8), 2119-2138.
- Tali, Ş. (2020). Geç Dönem Osmanlı Şifa Tasları. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tali, Ş. (2022). Sivas Müzesi'nde Bulunan Tihtap / Şifa Tasları Üzerine Bir Araştırma, Sanat Tarihi Dergisi, 31/1, Nisan/April, 2022, 123-153.